

УДК 81*373.811.161.3:33

КРЫТЭРЫЙ ВЫЛУЧЭННЯ ТЭРМІНАЎ ЭКАНОМІКІ СА СФЕРЫ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ

В.У. ПРАКОНІНА

(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск)

Разглядаецца праблема ўпарадкавання сферы беларускай эканамічнай тэрміналогіі. Для вырашэння пастаўленай праблемы даследавана сфера функцыянавання беларускай эканамічнай тэрміналогіі, якая прадстаўлена спецыяльнай навуковай літаратурай. Вылучэнне тэрмінаў эканомікі са сферы функцыянавання падаецца актуальным, паколькі менавіта вучэбныя дапаможнікі, падручнікі, метадычныя распрацоўкі, асобныя артыкулы адлюстроўваюць сучасны стан і дынаміку змен у эканамічнай тэрміналогіі. Сцвярджаецца, што вылучэнне беларускіх эканамічных тэрмінаў са сферы функцыянавання ўяўляе праблему, што звязана з неадназначнасцю крытэрыяў іх адбору. Вызначаюцца асноўныя асаблівасці тэрміна. Вылучаюцца адрозненні тэрміна эканомікі ад агульнаўжывальных слоў, наменклатуры і прафесіяналізмаў. Аналізуюцца крытэрыі вылучэння тэрмінаў эканомікі са сферы функцыянавання: дэфініцыйны, крытэрыі канцэптуальнай цэласнасці, інфармацыйны, статыстычны крытэрыі, крытэрыі лагічных тэрэм, семантычны крытэрыі, логіка-інтуіцыйны, графічны і стылістычны крытэрыі. Раскрываецца сутнасць і недахопы кожнага крытэрыя адбору. Робіцца выснова, што разгледжаныя крытэрыі пры адборы тэрмінаў са сферы функцыянавання варта прымяняць комплексна.

Уводзіны. У XXI сагоддзі эканамічнае супрацоўніцтва становіцца неад'емнай часткай міжнародных адносін: з'яўляюцца новыя эканамічныя сувязі, пашыраюцца мытныя і палітычныя саюзы. Для рэалізацыі паўнаважных адносін паміж Рэспублікай Беларусь і іншымі краінамі ў розных сферах дзейнасці неабходна стандартызаванае выкарыстанне беларускай эканамічнай тэрміналагічнай лексікі. У сувязі з адзначаным актуальнай з'яўляецца гарманізацыя беларускай эканамічнай тэрміналогіі. Паколькі эканамічны тэрміналагічны фонд, прадстаўлены ў сферы фіксацыі¹ эканамічнай тэрміналогіі, падаецца недастатковым, паўстае задача ўдасканалення тэрмінаў эканамічнай галіны на падставе адбору тэрмінаў са сферы функцыянавання², дзе «можна выявіць сістэму паняццяў і тэрмінаў, якая склалася ў ёй, актыўна выкарыстоўваецца» [1, с. 8]. Задача дадзенага артыкула палягае ў сістэматызацыі крытэрыяў адбору тэрмінаў са сферы функцыянавання, прапанаваных у навуковай літаратуры.

Даследаваннем і распрацоўкай крытэрыяў вылучэння тэрміналагічных адзінак са сферы функцыянавання займаліся В.П. Даніленка [2], В.А. Татарынаў [3], Б.М. Галавін, Р.Ю. Кобрын [4], А.У. Падоліна [5], Д.В. Дзятко [6], С.М. Аніськова [7] і іншыя. Да асноўных крытэрыяў адбору тэрмінаў адносяцца: **дэфініцыйны**, крытэрыі **канцэптуальнай цэласнасці**, **інфармацыйны**, **статыстычны** крытэрыі, крытэрыі **лагічных тэрэм**, **семантычны** крытэрыі. У навуковай і вучэбна-метадычнай літаратуры пададзены таксама **логіка-інтуіцыйны**, **графічны** і **стылістычны** крытэрыі.

Асноўная частка. Зыходным крытэрыем вылучэння тэрмінаў са сферы функцыянавання прынята лічыць зварот да яго асноўных асаблівасцей: кожны тэрмін характарызуецца суаднесенасцю з паняццем, сістэмнасцю (уваходзіць у пэўную тэрміналагічную сістэму), намінацыйнасцю (з'яўляецца назоўнікам ці назоўнікавым словазлучэннем) і функцыянае ў якасці спецыяльнага паняцця ў навуковым тэксце [8]. Дадзены крытэрыі выкарыстоўваецца з мэтай размежавання тэрмінаў, номенаў і прафесіяналізмаў. Тэрмін эканомікі абазначае спецыяльнае паняцце, што звязана з працэсамі, якія адбываюцца ў эканоміцы, номены – гэта “тэрміны другога парадку, якія з'яўляюцца часцей відавымі назвамі ў адносінах да базавых тэрмінаў” [9, с. 24]. Параўн.: *маркетынг* – ‘комплексная сістэма арганізацыі вытворчасці і збыту прадукцыі, арыентаваная на задавальненне патрэб карыстальнікаў і атрыманне прыбытку’ [10, с. 207] і *маркетынг некамерцыйны* – ‘маркетынг, што здзяйсняецца арганізацыямі і прыватнымі асобамі, якія дзейнічаюць у грамадскіх інтарэсах або выступаюць за якую-небудзь ідэю і не імкнуцца да атрымання фінансавага прыбытку’ [10, с. 207].

Да спецыяльнай лексікі прынята адносіць прафесіяналізмы – “словы і выразы, якія абслугоўваюць зносіны людзей, аб'яднаных адной прафесіяй або заняткам” [11, с. 149]. Напрыклад, ужыванне слова “збытавікі” замест тэрміна “гандлёвы персанал” [10, с. 91]. У адрозненне ад прафесіяналізмаў, тэрміны з'яўляюцца афіцыйнымі найменнямі і знаходзяць сваё адлюстраванне ў слоўніках.

¹В.П. Даніленка прапануе адрозніваць сферу фіксацыі тэрміналогіі – слоўнікі, дзе тэрміны свядома вызваляюцца ад усіх “заганяў” і пададзены ў формах назоўнікаў і словазлучэнняў на іх аснове.

² Як вядома, сфера функцыянавання прадстаўлена спецыяльнай навуковай літаратурай. Са сферы функцыянавання – тэкстаў – тэрміны трапляюць у сферу фіксацыі.

Даследчыкі тэрміналогіі сцвярджаюць, што “адназначнасць, адсутнасць сінаніміі, сцісласць і нейтральнасць... гэта толькі патрабаванні, якія варта прад’яўляць да так званых “ідэальных” тэрмінаў, якім большая частка лексем, што рэальна функцыянуюць у мове, не адпавядае” [8, с. 30]. Напрыклад, тэрмін *бонус* [10, с. 202] мае два значэнні: “1) дадатковая ўзнагарода, прэмія; 2) дадатковая скідка, што робіць прадавец пакупніку ў адпаведнасці з умовамі здзелкі” [10, с. 202] і з’яўляецца, такім чынам, шматзначным. Дадзены тэрмін валодае эмацыянальнасцю, якая праяўляецца ў яго становачай канатацыі: 1) *Удадучца справы, ад якіх хтосьці адмовіўся, і вы атрымаеце дадатковы бонус* [12, с. 80]; 2) *Калі ў аўтасалоне вам паабяцалі грашова “бонус”, хутчэй за ўсё яго выдадуць у выглядзе сертыфіката, з дапамогай якога вы зможаце набыць зімовую гуму, новыя фары ці нешта іншае, але ў той жа фірме* [12, с. 81].

Дэфініцыйны крытэрыі “патрабуе наяўнасці або магчымасці пабудовы дэфініцыі для паняцця” [5, с. 27]. Пры гэтым “азначэнні не толькі дапамагаюць асэнсаваць сутнасць канкрэтнага паняцця, але і ўводзяць чытача ў сістэму паняццяў дадзенай навукі” [13, с. 94]. Прыклад падачы дэфініцыі да тэрміна з вучэбнага дапаможніка Л.М. Давыдзенка “Эканамічная тэорыя (Мінск, 2007): *“таварная вытворчасць* – гэта такая арганізацыя грамадскай гаспадаркі, пры якой эканамічныя адносіны паміж людзьмі выяўляюцца, складваюцца праз рынак, куплю-продаж прадуктаў працы” [14, с. 63]. Наяўнасць дэфініцыі да словазлучэння дае падставы сцвярджаць, што яно з’яўляецца тэрміналагічным, а тэрміны “эканамічныя адносіны”, “рынак”, *купля-продаж*”, што ўдзельнічаюць у раскрыцці паняцця “таварная вытворчасць”, у сваю чаргу, займаюць акрэслена месца ў эканамічнай тэрмінасістэме. Такім чынам, тэрмін, у адрозненне ад агульнаўжывальнага слова, абазначае тэрміналагічнае паняцце, выяўленае ў яго дэфініцыі, агульнаўжывальнае слова – лагічнае паняцце [15]. Усім вядома, напрыклад, агульнаўжывальнае слова “*транспарант*” – ‘нацягнутая на раму тканіна або папера з якім-н. тэкстам ці малюнкам’ [16, с. 660], значэнне тэрміна “*банер*” – ‘у вонкавай рэкламе транспарант ці планшэт трохвугольнай або прамавугольнай формы, што вывешваецца ў месцах продажу’ [10, с. 202], можна выявіць пры дапамозе слоўніка або спецыяліста ў пэўнай галіне эканомікі. Такім чынам, лагічнае паняцце вядома ўсім носбітам мовы, тэрміналагічнае – асобным спецыялістам.

Азначэнне, або дэфініцыю, варта адрозніваць ад тлумачэння, калі “побач з істотнымі прыкметамі аўтар можа прыводзіць проста цікавыя прыкметы, выкарыстоўваюць параўнанні, метафары, надаючы тлумачэнню любую літаратурную форму” [17, с. 587], параўн. дэфініцыю: “*попыт* – гэта плацежаздольная патрэбнасць пакупнікоў у тым або іншым тавары пры дадзенай цане” [14, с. 83]; і тлумачэнне “іншымі словамі, *попытам* з’яўляецца не ўсялякая патрэбнасць у дадзеным тавары, а толькі тая, якая забяспечвае наяўнасць грошай у пакупніка [14, с. 83]. Тлумачэнне можа ўдакладняць азначэнне, але пры гэтым не заўсёды адпавядаць навуковаму стылю.

Пры кіраванні дэфініцыйным крытэрыем у сферы функцыянавання можна вылучыць, як правіла, толькі ключавыя тэрміны, таму што дэфініцыі ў вучэбнай літаратуры падаюцца найперш да істотных, зыходных найменняў з эканамічнай сферы. Напрыклад, у падтэме падручніка па эканоміцы [14] разглядаюцца два асноўныя тыпы *таварнай вытворчасці* [14, с. 63]: “*простая таварная вытворчасць*” [14, с. 64] і “*усаеагульная таварная вытворчасць*” [14, с. 64], – але дэфініцыі да іх не падаюцца, паколькі вызначальную пазіцыю для аўтара падручніка займае сам тэрмін “*таварная вытворчасць*”, а не яго разнавіднасці.

Сутнасць крытэрыя **канцэптуальнай цэласнасці** палягае ў семантычнай цэласнасці тэрміналагічнага спалучэння, пад якой “разумеюць немагчымасць поўнага вылучэння спецыяльнага значэння знака непасрэдна са значэнняў яго кампанентаў, аб’яднаных па адпаведнай структурна-семантычнай мадэлі” [4, с. 62]. Разгледзім словазлучэнне “*наблік рылэйшнз*” – ‘працэс фарміравання станаўчай грамадскай думкі аб арганізацыі, тавары, паслуге і падобным праз сродкі масавай інфармацыі з мэтай павышэння іх папулярнасці, вядомасці’ [10, с. 208]. Словазлучэнне ўяўляе транслітарачыю з англійскага “public relations” – ‘грамадскія адносіны’ і суадносіцца са сфарміраваным у эканамічнай сферы канцэптам.

Трэба адзначыць, што шматлікія словазлучэнні, якія выражаюць спецыяльныя паняцці са сферы эканомікі і з’яўляюцца тэрміналагічнымі згодна з адпаведным крытэрыем, такімі не з’яўляюцца, таму што іх значэнне цалкам выводзіцца са значэння кампанентаў. Напрыклад: “*эканамічная тэорыя*” – гэта грамадская навука, якая вывучае эканамічныя адносіны і законы ў вытворчасці, размеркаванні, абмене і спажыванні матэрыяльных даброт і паслуг, гаспадарчую дзейнасць людзей у мэтах больш поўнага задавальнення іх патрэб пры абмежаваных рэсурсах» [14, с. 19]. Што да семантычнай цэласнасці, то прыметнік «*эканамічны*» абазначае наступнае паняцце: ‘які мае адносіны да эканомікі, гаспадарчы’ [16, с. 770], а «*тэорыя*»: ‘сукупнасць абагульненых палажэнняў, што ўтвараюць навуку або раздзел якой-н. навукі, а таксама сукупнасць правіл у галіне якога-н. майстэрства’ [16, с. 673]. Паколькі сэнс адпаведнага словазлучэння цалкам выводзіцца са значэння слоў-кампанентаў, дадзены крытэрыі для выяўлення тэрміналагічнасці адпаведнага словазлучэння нельга аднесці да вызначальных.

Інфармацыйны крытэрыі прадугледжвае выкананне пэўнага алгарытму паслядоўных дзеянняў над словазлучэннем, тэрміналагічнасць якога правяраецца. Словазлучэнне будзе з’яўляцца тэрміналагічным, “калі над ім без страты сэнсу нельга правесці ніводную з наступных аперацый: 1) замяніць складнікі сло-

вазлучэння сінонімамі; 2) замяніць прыметнік назоўнікам з прыназоўнікам; 3) замяніць галоўнае сло-ва яго вытворным; 4) змяніць парадак слоў у словазлучэнні; 5) уставіць паміж прыметнікам і назоўнікам яшчэ адзін прыметнік” [4, с. 63–64]. Калі звярнуцца да словазлучэння “адпускныя цэны” [18, с. 67], можна ўпэўніцца, што дадзены крытэрыі з’яўляецца прыдатным для праверкі яго тэрміналагічнасці, паколькі над ім праводзіцца толькі адна з прапанаваных пяці аперацый: *цэны адпускныя*.

Патрабаванні інфармацыйнага крытэрыю выконваюцца не заўсёды. Напрыклад, відавочна, што ў слоўнік тэрмінаў па эканоміцы павінен быць уключаны тэрмін “сацыяльна-эканамічная палітыка” [19, с. 119], што выражае актуальнае паняцце з эканамічнай сферы. Але ў гэтым тэрміне магчыма: 1) замяніць слова “сацыяльна-эканамічная” сінанімічным спалучэннем слоў “сацыяльная і эканамічная”; 2) замяніць прыметнік “сацыяльна-эканамічная” назоўнікам з прыназоўнікам – “палітыка ў межах соцыуму і эканомікі”; 3) змяніць парадак слоў у словазлучэнні – “эканамічная палітыка ў межах соцыуму”, “палітыка сацыяльна-эканамічная”; 4) уставіць паміж прыметнікам і назоўнікам яшчэ адзін прыметнік – “сацыяльна-эканамічная дзяржаўная палітыка”. Падводзячы вынікі, можна сцвярджаць, што дадзенае словазлучэнне не з’яўляецца тэрміналагічным у адпаведнасці з інфармацыйным крытэрыем.

Паводле **статыстычнага крытэрыю**, “устойлівая спалучэнні – гэта такія спалучэнні адзінак мовы, у якіх гэтыя адзінкі сустракаюцца часцей, чым у іншых спалучэннях” [14, с. 65]. Такім чынам, прааналізавшы главу з вучэбнага дапаможніка эканамічнага профілю, можна сцвярджаць, што словазлучэнні “дзяржаўная ўласнасць” [20, с. 189–197] і “прыватная ўласнасць” [20, с. 189–197] з’яўляюцца тэрміналагічнымі, што звязана з іх устойлівасцю і частотнасцю ўжывання ў тэкстах падручнікаў. Напрыклад, у асобнай главе падручніка па эканоміцы яны паўтараюцца 19 і 11 разоў адпаведна. “Устойлівасць” тэрміналагічных словазлучэнняў залежыць ад валентнасці адзінак, якія ўваходзяць у іх склад: “чым у большую колькасць спалучэнняў уваходзяць адзінкі, тым менш устойлівым з’яўляецца кожнае са словазлучэнняў” [14, с. 64–65]. Слова “ўласнасць” пры гэтым уваходзіць у невялікую колькасць словазлучэнняў, г. зн. валодае “неабавязковай валентнасцю” [21] і з’яўляецца тэрмінам.

Разам з тым прыметнікі “эканамічны” і “грашовы” актыўна ўваходзяць у склад тэрміналагічных словазлучэнняў, дэманструючы пры гэтым высокую спалучальнасць, або “абавязковую валентнасць”, што “прадугледжвае абавязковую наяўнасць адкрытых пазіцый пры пэўных словах для рэалізацыі іх значэння” [21, с. 50]: “эканамічныя прычыны” [19, с. 89], “эканамічная сутнасць” [14, с. 89], “эканамічнае развіццё” [19, с. 89].

Крытэрыі лагічных тэрэм грунтуюцца на тым, што “калі адзінка мовы, якая абазначае родавае паняцце, – тэрмін, то і ўсе адзінкі мовы, якія абазначаюць адпаведныя відавыя паняцці, – таксама тэрміны; справядліва і зваротнае сцверджанне: калі адзінка мовы, якая абазначае відавочнае паняцце, – тэрмін, то і адзінка мовы, якая абазначае адпаведнае родавае паняцце, – таксама тэрмін” [22, с. 62]. Напрыклад, калі слова “грошы” [23, с. 229] – родавае паняцце, то адпаведна “аблігацыі” [23, с. 229], “нацыянальная валюта” [23, с. 229], “манеты” [23, с. 229], “валюта” [23, с. 229] з’яўляюцца відавочна ў дачыненні да яго. Гэта значыць, што *грошы*, *аблігацыі*, *нацыянальная валюта*, *манеты*, *валюта* з’яўляюцца тэрмінамі, паколькі суадносяцца па родавідавочных адносінах.

Абавязковай умовай рэалізацыі крытэрыю лагічных тэрэм з’яўляецца прафесійнасць і навуковы характар слоў і словазлучэнняў, якія адносяцца да тэрмінаў, г. зн. пад увагу не бяруцца агульнаўжывальныя словы [22]. Параўн.: “канкурэнцыя” – паняцце з эканамічнай сферы [10, с. 205] і “сборніцтва” – агульнаўжывальнае слова [16, с. 614].

Семантычны крытэрыі прадугледжвае суаднесенасць слова або словазлучэння з паняццем, абмежаванасцю яго функцыянавання пэўнымі рамкамі ведаў [4]. Слова ўключаецца ў тэрміналагічны слоўнік на падставе наяўнасці паняццінага значэння з эканамічнай сферы. Калі паняцце “адностроўвае ў абагульненай форме прадметы і з’явы рэчаіснасці шляхам фіксацыі іх уласцівасцей і адносін” [24, с. 383–384], то дэфініцыя ўяўляе кароткае лагічнае азначэнне таго ці іншага паняцця, якое ўключае найбольш істотныя яго адценні [16, с. 195]. Паняцце і дэфініцыя характарызуюць лексему, паняцце – абагульнена, пры дапамозе дэфініцыі выяўляюцца ключавыя моманты. Параўн.: “менеджмент” – сістэма прынцыпаў, метадаў, сродкаў і формаў кіравання, якія распрацоўваюцца і выкарыстоўваюцца для павышэння эфектыўнасці вытворчасці або якой іншай грамадскай дзейнасці і павелічэння прыбытку” [10, с. 207] і “кіраванне” ў значэнні “накіроўванне чыёй-н. дзейнасці” [16, с. 290–291]. *Менеджмент* з’яўляецца тэрмінам, паколькі суадносіцца з паняццем са сферы эканомікі, а менавіта “сістэма кіравання для павышэння эфектыўнасці вытворчасці”, “кіраванне”, пададзенае ў тлумачальным слоўніку, з’яўляецца агульнаўжывальным словам і паняццем, што абагульнена адностроўвае сутнасць тэрміна “менеджмент”.

Блізкім да семантычнага з’яўляецца **логіка-інтуіцыйны крытэрыі**, які прымяняецца для адбору тэрміналагічных словазлучэнняў са звязнага навуковага тэксту. Вылучаюць дзве структурна-моўныя прыкметы логіка-інтуіцыйнага крытэрыю: семантычную “аўтаномнасць” – “здольнасць абазначаць спецыяльнае паняцце без апоры на бліжэйшы кантэкст, вычляняльнасць з тэксту” і свабоду сінтаксічнага ўжывання ў тэксце, згодна з якой “тэрміналагічнае словазлучэнне не павінна быць абмежавана пэўнай сінтаксічнай пазіцыяй” [5, с. 55]. Пры выкарыстанні адпаведнага крытэрыю варта кіравацца інтуіцыяй

прафесіянала ў адпаведнай галіне тэрміналогіі, які стала займаецца тэрмінаграфічнай дзейнасцю. Так, напрыклад, з тэксту: “Развіццё транспарту, унутранага і знешняга гандлю. Фінансы і крэдытная сістэма. Камерцыйныя банкі на Беларусі” [19, с. 27] на падставе логікі і інтуіцыі вычляняюцца словы “*ўнутраны гандаль*”, “*знешні гандаль*”, “*фінансы*”, “*крэдытная сістэма*”, “*камерцыйныя банкі*”, таму што дадзеныя словы, у адрозненне ад лексем *развіццё, транспарт, Беларусь*, абазначаюць спецыяльныя паняцці эканомікі. Слова “*гандаль*”, напрыклад, не абмежавана сінтаксічнай пазіцыяй, г. зн., валодае свабодай сінтаксічнага ўжывання ў тэксце падручніка, яно з’яўляецца тэрмінам адпаведна.

Пры вылучэнні тэрмін-адзінак у асобных выданнях спрацоўвае **графічны крытэрыі**. Пры адборы тэрміналагічных адзінак пад увагу бяруцца словы, вылучаныя ў тэксце курсівам, паўтлустым або разрэджаным шрыфтам і г.д. Звернемся да тэксту з падручніка па эканамічнай тэорыі, напр.: “вылучаюцца таксама *дзяржаўныя і мясцовыя (муніцыпальныя) падаткі*” [14, с. 63] Так, спалучэнні слоў, пазначаныя курсівам, з’яўляюцца тэрміналагічнымі.

Тэрміналагічныя адзінкі з асобных крыніц па прафесійнай лексіцы можна адабраць на падставе **стылістычнага крытэрыю**, які прадугледжвае наяўнасць стылістычнай паметы: “некалькі значэнняў маюць тэрміны *патэнт, здзелка, вартасць, рахунак, экс-дывідэнд, ліквіднасць, квота, трэст, валюта* і інш. (*эканом.*)” [18, с. 45]. “Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” ўтрымлівае памету *спец.* для спецыяльнага тэрміна.

Высновы. Такім чынам, разгледжаныя крытэрыі можна падзяліць на дзве групы (у залежнасці ад структуры адзінак, прапанаваных для адбору). Для вылучэння аднакампанентных тэрмінаў прымяняюцца наступныя крытэрыі: крытэрыі лагічных тэрэм, семантычны крытэрыі, логіка-інтуіцыйны, а таксама графічны і стылістычны крытэрыі. Для тэрміналагічных словазлучэнняў: дэфініцыйны, крытэрыі канцэптуальнай цэласнасці, інфармацыйны, статыстычны крытэрыі. Дэфініцыйны крытэрыі, крытэрыі лагічных тэрэм, семантычны, логіка-інтуіцыйны, графічны і стылістычны крытэрыі выкарыстоўваюцца як пры адборы аднакампанентных, так і шматкампанентных тэрмінаў.

Выбар таго або іншага крытэрыю залежыць ад прычынаў укладання даведнікаў па эканоміцы. З падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў тэрміны магчыма адабраць пры дапамозе дэфініцыйнага, статыстычнага крытэрыю, крытэрыю лагічных тэрэм, графічнага і стылістычнага крытэрыяў, паколькі матэрыял у падручніках пададзены структурыравана, тэрміны вылучаюцца графічна, да іх падаюцца паметы, дэфініцыі, яны часта сустракаюцца на старонках дадзеных вучэбных крыніц. Вылучэнне тэрміналагічных адзінак з метадычных распрацовак і матэрыялаў для самастойнай працы адбываецца шляхам выкарыстання логіка-інтуіцыйнага, семантычнага крытэрыю, крытэрыю канцэптуальнай цэласнасці. Дадзеныя крыніцы змяшчаюць, як правіла, пералік асноўных тэм для заняткаў, спісы пытанняў да заліку, а таму тэрміны з іх можна адабраць кіруючыся інтуіцыяй, семантыкай слоў і суаднесенасцю правяраемых адзінак з эканамічнай канцэптасферай.

Тэрмін адрозніваецца ад агульнаўжывальнага слова сваім зместам і тыпам носьбіта, ад номена – паняццйнасцю і наяўнасцю тэрміналагічнага поля, ад прафесіяналізму – кадыфікаванасцю. Найбольш аб’ектыўнымі і прыдатнымі з’яўляюцца дэфініцыйны крытэрыі, крытэрыі лагічных тэрэм, графічны і стылістычны крытэрыі, паколькі выяўленне тэрміналагічнасці слоў і словазлучэнняў на іх падставе звязана з наяўнасцю ў тэрмінаў строга акрэсленых патрабаванняў: дэфініцыі, родавідавых адносін і прафесійнага характару, графічнага вылучэння, наяўнасці стылістычнай паметы. Інфармацыйны, статыстычны крытэрыі, крытэрыі канцэптуальнай цэласнасці, логіка-інтуіцыйны і семантычны крытэрыі пры адборы тэрмінаў не з’яўляюцца вырашальнымі, паколькі выкананне іх умоў праверкі тэрміналагічнасці слова ці словазлучэння залежыць ад цэлага шэрагу неаб’ектыўных фактараў (напрыклад, інтуіцыі). Крытэрыі вывучэння тэрмінаў эканомікі са сферы функцыянавання прымяняюцца ў комплексе.

ЛІТАРАТУРА

1. Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов / Н.Н. Костюкович, В.В. Люштик, В.К. Щербин; под ред. Н.Н. Костюковича. – Минск: Беларус. Энцыкл. имени Петра Бровки, 1995. – 512 с.
2. Даниленко, В.П. Русская терминология: Опыт лингв. описания / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
3. Татаринев, В.А. Лексико-семантическое варьирование терминологических единиц и проблемы терминологии: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / МГУ им. М. В. Ломоносова, филол. фак. / В.А. Татаринев. – М.: МГУ, 1988. – 24 с.
4. Головин, Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – М.: Высш. шк., 1987. – 103 с.
5. Подолина, О. В. Функционально-семантический анализ именных терминологических словосочетаний в структуре учебного текста [Микроформа]: (на материале фин.-кредит. подъязыка): дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / О. В. Подолина. – М., 1992. – 193 с.

6. Дзятко, Д. В. Беларуская матэматычная тэрміналогія: станаўленне, структура, функцыянаванне: ма-награфія / Д.В. Дзятко. – Мінск: БДПУ, 2009. – 190 с.
7. Аніськова, С.М. Тэрміналогія воднага транспарту ў беларускай мове: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / С.М. Аніськова. – Гомель, 2000. – 117 с.
8. Нгуен Тхи Тху Ван. Терминология государственного управления в современном русском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Нгуен Тхи Тху Ван. – М., 2001. – 219 с.
9. Лаўрыновіч, Н.В. Лексіка-семантычная арганізацыя і структурна-дэрывацыйная тыпалогія сучаснай беларускай заалагічнай тэрміналогіі: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / Н.В. Лаўрыновіч. – Мінск, 2012. – 247 с.
10. Зразікава, В.А. Беларуская мова. Эканамічная лексіка: вучэбны дапаможнік для студ. выш. навуч. устаноў па эканамічных спец. / В.А. Зразікава, А.В. Губкіна. – 3-е выд., стэрэатыпнае. – Мінск: Изд-во Гревцова, 2012. – 214 с.
11. Шкраба І.Р. Лексікалогія: тэарэтычна-практычны курс / І.Р. Шкраба. – Мінск: Тэхналогія, 2012. – 179 с.
12. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. – Мінск: ТетраСистемс, 2009. – 448 с.
13. Квитко, И.С. Термин в научном документе / И.С. Квитко. – Львов: «Вища школа». Изд-во при Львов. ун-те, 1976. – 127 с.
14. Эканамічная тэорыя: вучэб.-метад. дапаможнік / Л.М. Давыдзенка. – Мінск: БДПУ, 2007. – 339 с.
15. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. А.Я. Баханькова. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
16. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65 000 слоў / пад рэд. М.Р. Суднікі, М.Н. Крыўко. – 3-е выд. – Мінск: БелЭн, 2002. – 784 с.
17. Стилистика и литературное редактирование: учебник / под ред. проф. В.И. Максимова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 2007. – 653 с.
18. Шаршнёў, А.В. Беларуская мова. Прафесійная лексіка / А.В. Шаршнёў. – Мінск: Прыватны інстытут кіравання і прадпрымальніцтва, 2010. – 85 с.
19. Эканамічная гісторыя Беларусі і замежных краін: матэрыялы для самаст. працы: для студэнтаў 1-га курса дзён. і завоч. формаў навучання / В.І. Галубовіч [і інш.]. – 5-е выд., стэр. – Мінск: ВП “Экаперспектыва”, 2002. – 145 с.
20. Серада, В.С. Эканамічная тэорыя: у 3 ч. Ч. 1 / В.С. Серада. – Мінск: БДПУ, 1994. – 201 с.
21. Рамза, Т.Р. Сінтаксіс: Тэарэтычны курс: вучэб. дапаможнік / Т.Р. Рамза; пад агул. рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: БДУ, 2003. – 202 с.
22. Головин, Б.Н. О некоторых доказательствах терминованности словосочетаний / Б.Н. Головин // Лексика, терминология, стили. – Горький: Изд-во ГГУ, 1973. – Вып. 2. – С. 57–65.
23. Асіпчук, А.М. Беларуская мова. Прафесійная лексіка: дапам. / А.М. Асіпчук, В.В. Маршэўская, А.С. Садоўская. – Гродна: ГрДУ, 2009. – 271 с.
24. Степанов, Ю.С. Понятие / Ю.С. Степанов // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1990. – С. 383–385.

Паступіў 18.06.2014

THE CRITERIA OF THE SELECTION OF ECONOMIC TERMS FROM THE SPHERE OF FUNCTIONING

V. PRAKONINA

The article is devoted to the problem of the ordering the sphere of the Belarusian economic terminology. The solving of this problem needs the analysis of the sphere of the functioning of the Belarusian economic terminology, which is represented by the special scientific literature. The selection of the terms of the economy from the sphere of the functioning is actual whereas the training manuals, textbooks, methodological works, individual articles reflect the current state and the dynamics of changes in the economic terminology. It is pointed out that the selection of Belarusian economic terms from the sphere of functioning is a problem that is connected with the uncertainty of the criteria of the selection. The main features of the term are allocated. The differences between the term of economy and common word, nomen and professionalism are determined. The criteria of the selection of economic terms from the sphere of functioning are analyzed: the definitive, criterion of conceptual integrity, informative, statistical criteria, criterion of logical theorems, semantic criterion, logical-intuitive, graphic and stylistic criteria. It is also concluded that the considered criteria during the selection of the terms from the sphere of the functioning are needed to apply in complex.